МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
Навчально-методична лабораторія акмеології

СХВАЛЕНО
протокол засідання вченої ради МОІППО
від 24 вересня 2025 р. № 4

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказ МОІППО
від 02 жовтня 2025 р. № 220-А

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

керівників та заступників керівників закладів позашкільної освіти

Миколаїв – 2025

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Освітню програму підвищення кваліфікації керівників та заступників керівників закладів позашкільної освіти розроблено на виконання постанов Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності», від 14 грудня 2016 року № 988-р «Про затвердження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», від 21 серпня 2019 року № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників», наказів Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 року № 776 «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти», від 12 жовтня 2022 року № 904 «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти, які впроваджують новий Державний стандарт базової середньої освіти», Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 року № 1225 «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» для імплементації Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р), відповідно до законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність закладів освіти, з урахуванням європейського вектора розвитку освіти України, стратегії реформування галузі освіти в Україні, новітніх зарубіжних і вітчизняних наукових розробок, кращих практик у галузі менеджменту освіти та професійного розвитку педагогів, керівних кадрів, навчально-допоміжного персоналу в галузі освіти.

Мета програми: професійний розвиток керівників та заступників керівників закладів позашкільної освіти через удосконалення раніше набутих і набуття нових компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань відповідно до державної політики в галузі позашкільної освіти, забезпечення запитів громадянського суспільства, установ і закладів позашкільної освіти, освітніх потреб та потреб особистості у творчій самореалізації, інтелектуальному, духовному та фізичному розвитку, підготовці до активної професійної і громадської діяльності споживачів освітніх послуг

Основні завдання програми:

удосконалити знання:

- управління процесом розвитку особистості педагога-позашкільника;
- сучасних підходів до освітніх вимірювань позашкільної діяльності в умовах реформування освіти.

сформувати вміння (навички):

- управління процесом розвитку особистості педагога-позашкільника;
- застосовування сучасних підходів до освітніх вимірювань позашкільної діяльності в умовах реформування освіти.

розвинути установки щодо:

- морально-етичних цінностей (повага до життя, себе й інших людей, гідність, чесність, справедливість);

- соціально-політичних цінностей (свобода, лідерство, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, закону, емоційний інтелект, соціальний інтелект, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, солідарність і відповідальність);
- інтелектуально-розвивальних цінностей (здатність до особистісного та професійного розвитку: самомотивація, самоактуалізація, самоорганізація, самореалізація, самоаналіз, самооцінювання, саморозвиток, самокорекція, когнітивна гнучкість, критичне мислення, креативність, системність).

Особливості організації освітнього процесу за освітньою програмою.

Вивчення деяких питань модулів, тем, послідовність, загальна кількість годин на розгляд тем можуть бути зміненими, окремі питання перенесені в інші теми згідно із загальною концепцією робочої програми навчання.

Очікувані результати навчання можуть відрізнятися залежно від кваліфікаційної категорії та педагогічного досвіду слухачів.

Навчальні заняття за програмою організовано у формі інтерактивних лекційних занять, навчальних тренінгів, семінарів, практикумів, стажування на базі закладів освіти, круглих столів, конференцій з обміну досвідом, дискусій тощо.

За дистанційною формою навчання заняття в синхронному режимі проводяться з використанням спеціального програмного забезпечення для вебконференцій з обов'язковою участю слухачів. Інші види занять в асинхронному режимі – у різних форматах.

Навчально-методичне забезпечення програми представлено матеріалами для самостійної роботи здобувачів освіти за темами дистанційної складової (відеолекції, чати, онлайн-вправи, відеоматеріали, презентації, тести тощо) та списком рекомендованих інформаційних і літературних джерел відповідно до тематики навчальних модулів програми.

Матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу:

- *для очного навчання:* мультимедійний проєктор, ноутбук, фліпчарт, персональні комп'ютери, навчальні матеріали, інтерактивна дошка, сучасне програмне забезпечення, швидкісний інтернет-канал (для використання під час занять відповідних онлайн-ресурсів);
- *для дистанційного навчання:* комп'ютерна техніка (комп'ютер, вебкамера, мікрофон або ноутбук), доступ до швидкісного інтернету, дистанційна платформа суб'єкта підвищення кваліфікації, програмне забезпечення для проведення відеоконференцій.

<table>
<tr><td>1.</td><td>Розробник освітньої програми</td><td colspan="8">Погорєлова Л. В., методист навчально-методичної лабораторії акмеології МОІППО</td></tr>
<tr><td>2.</td><td>Найменування освітньої програми</td><td colspan="8">Освітня програма підвищення кваліфікації керівників та заступників керівників закладів позашкільної освіти</td></tr>
<tr><td>3.</td><td>Мета освітньої програми</td><td colspan="8">Професійний розвиток керівників та заступників керівників закладів позашкільної освіти через удосконалення раніше набутих і набуття нових компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань відповідно до державної політики в галузі позашкільної освіти, забезпечення запитів громадянського суспільства, установ і закладів позашкільної освіти, освітніх потреб та потреб особистості у творчій самореалізації, інтелектуальному, духовному та фізичному розвитку, підготовці до активної професійної і громадської діяльності споживачів освітніх послуг</td></tr>
<tr><td>4.</td><td>Цільова аудиторія за спеціальністю або посадою педагогічного працівника</td><td colspan="8">Керівники та заступники керівників закладів позашкільної освіти</td></tr>
<tr><td>5.</td><td>Напрям освітньої програми</td><td colspan="8">Професійна компетентність керівників та заступників керівників закладів позашкільної освіти</td></tr>
<tr><td>6.</td><td>Зміст освітньої програми</td><td rowspan="2">№ з/п</td><td rowspan="2">Освітній компонент. Модуль / тема</td><td rowspan="2">Загальний обсяг годин</td><td colspan="5">Засоби провадження</td></tr>
<tr><td colspan="4">Авдиторна робота</td><td rowspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>Усього авдиторних годин</td><td>Інтерактивне заняття (лекція)</td><td>Навчальний тренінг</td><td>Практичне заняття</td></tr>
<tr><td colspan="3">Кількість годин</td><td colspan="5"></td></tr>
<tr><td colspan="3">Модуль 1. «Управління процесом розвитку особистості педагога-позашкільника»</td><td>30</td><td>20</td><td>10</td><td>6</td><td>4</td><td>10</td></tr>
<tr><td>1.1.</td><td>Організаційна (корпоративна) культура закладу позашкільної освіти</td><td>6</td><td>4</td><td>2</td><td>2</td><td></td><td>2</td></tr>
</table>

		1.2.	Особливості освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти: краєзнавча складова як основа формування національної ідентичності громадянина	6	4	2		2	2
		1.3.	Ділова культура сучасного керівника ЗПО як складова особистісного іміджу та професійної компетентності: етика сучасної комунікації і педагогічного слухання	6	4	2		2	2
		1.4.	Інструменти діагностики команди та командоутворення	6	4	2	2		2
		1.5.	Комунікаційний менеджмент – ведення перемовин, управління конфліктами	6	4	2	2		2
		Модуль 2. «Сучасні підходи до освітніх вимірювань позашкільної діяльності в умовах реформування освіти»		**15**	**10**	**4**		**6**	**5**
		2.1.	Види інформаційних ресурсів: використання ШІ в освітньому процесі	6	4	2		2	2
		2.2.	Основи фінансового менеджменту. Фінансова система закладу освіти	6	4	2		2	2
		2.3.	Підсумкова конференція «Упровадження проєктної діяльності в практику закладу позашкільної освіти»	3	2			2	1
		Разом (години)		**45**	**30**	**14**	**6**	**10**	**15**
7.	**Обсяг (тривалість), що встановлюється в годинах та / або кредитах ЄКТС**	30 годин (без урахування самостійної роботи) / 1,5 кредиту ЄКТС (з урахуванням самостійної роботи)							
8.	**Форма підвищення кваліфікації**	Очна; за дистанційною формою навчання з використанням дистанційних технологій у синхронному або асинхронному режимі							
9.	**Вид підвищення кваліфікації**	Навчання за освітньою програмою підвищення кваліфікації							

10.	**Перелік компетентностей, що вдосконалюватиму ться**	Професійні компетентності
11.	**Очікувані результати**	Удосконалення професійних компетентностей щодо організації професійного розвитку педагогічних працівників, формування культури колективу, розвиток комунікативного менеджменту, розуміння та вибір моделей підвищення кваліфікації, супервізії
12.	**Особи, які виконують освітню програму**	Клименюк Н. В., Гладун В. В., Опанасенко Л. А., Федосова Г. О., Кулешова О. А., Волос О. В.
13.	**Строки виконання освітньої програми**	2026 р.
14.	**Місце виконання освітньої програми**	Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Миколаїв, вул. Адміральська, 4-а)
15.	**Вартість надання освітньої послуги**	Собівартість обраховується залежно від наповнення груп згідно з вимогами чинного законодавства
16.	**Мінімальна та максимальна кількість осіб у групі**	8–30 осіб
17.	**Документ, що видається за результатами підвищення кваліфікації**	Сертифікат про підвищення кваліфікації
18.	**Забезпечення розміщення освітньої програми на сайті**	https://moippo.mk.ua/prohramy-pidvyshchennia-kvalifikatsii/

Модуль 1. «Управління процесом розвитку особистості педагога-позашкільника».

Тема 1.1. Організаційна (корпоративна) культура закладу позашкільної освіти.

Корпоративна культура. Основні завдання, функції організаційної культури. Зміст поняття «Корпоративна культура». Поняття корпоративізму. Складові елементи корпоративної культури: організаційні (система лідерства, норми поведінки, формування робочого процесу, способи вирішення конфліктів, система комунікацій, корпоративний стиль); ідейні: (традиції, особистісні цінності, цінності компанії, вектор розвитку). Типи організаційної культури колективу: кланова, адхократична, бюрократична, ринкова.

Тема 1.2. Моделі підвищення кваліфікації педагогів в умовах реформування освіти.

Професійний розвиток педагогічних працівників: форми, види, моделі. Педагогічна інтернатура. Педагогічна супервізія. Внутрішнє та зовнішнє стажування. Наставництво. Самоосвіта. Зміст і складові професійного розвитку. Індивідуальна траєкторія професійного розвитку педагогічних працівників закладу освіти. Моделювання інституційної системи професійного розвитку. Положення про підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладу освіти та порядок визнання його результатів.

Тема 1.3. Ділова культура сучасного керівника ЗПО як складова особистісного іміджу та професійної компетентності: етика сучасної комунікації і педагогічного слухання.

Категоріально-понятійний апарат етики та психології ділових відносин. Етика відповідальності як методологічна основа ділових відносин. Культура як система цінностей. Зміст поняття «Ділова культура». Поняття етикету. Діловий етикет. Службовий етикет. Ділова атрибутика. Сутність поняття «імідж». Складові ділового іміджу. Мова, як основний елемент культури. Види вербального та невербального спілкування. Етика сучасної комунікації. Види педагогічного слухання.

Тема 1.4. Інструменти діагностики команди та командоутворення.

Теоретичні основи командоутворення. Інструменти діагностики команди. Методи командоутворення в освітньому процесі. Практичне застосування інструментів

Тема 1.5. Комунікаційний менеджмент – ведення перемовин, управління конфліктами.

Комунікаційний менеджмент як процес. Система внутрішніх і зовнішніх комунікацій ЗПО. Методи розвитку комунікаційних систем. Специфіка комунікаційної взаємодії під час переговорного процесу (стратегії та техніки). Специфіка міжособистісних комунікацій крізь призму управління конфліктами. Комунікаційна етика й культура спілкування. Створення позитивного комунікаційного клімату в команді фахівців ЗПО.

Очікувані результати охоплюють:

Знання та розуміння:

- складових елементів корпоративної культури;
- типології видів організаційної культури колективу;
- форм, видів, моделі професійного розвитку педагогічних працівників;
- сутності й особливості організації педагогічної інтернатури, супервізії, стажування, наставництва;
- принципів добору змісту та складових професійного розвитку;
- характеристики та складових побудови індивідуальної траєкторії професійного розвитку;
- категоріально-понятійного апарату етики і психології ділових відносин;
- змісту етики відповідальності як методологічної основи розвитку ділових відносин;
- загальних правил ділового та службового етикету;
- основних засад ділового іміджу;
- видів спілкування;
- сутності про основи командоутворення та етапи розвитку команди;
- розуміння інструментів діагностики командної взаємодії і їх особливостей;
- поглиблення розуміння методики командоутворення, адаптованої до освітнього середовища;

- сутності комунікації та комунікативного менеджменту;
- специфіки формування внутрішніх комунікаційних систем, особливостей зовнішніх комунікаційних систем;
- методів розвитку комунікаційних систем організації;
- специфіки комунікаційної взаємодії в організації і міжособистісних комунікацій.

Уміння та навички:

- діагностувати та формувати організаційну культуру колективу;
- розбудовувати партнерську взаємодію з колегами й іншими діловими партнерами;
- моделювати інституційну систему професійного розвитку;
- організовувати професійний розвиток педагогічних працівників з використанням сучасних методів: інтернатура, супервізія, наставництво, педагогічне стажування тощо на основі побудови індивідуальної траєкторії професійного розвитку;
- розробляти положення про підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладу освіти та порядок визнання його результатів;
- дотримуватися корпоративної культури у своєму колективі;
- застосовувати різні види спілкування та педагогічного слухання;
- проводити діагностику команд за допомогою опитувальників, спостереження, соціометрії тощо;
- аналізувати результати діагностики для визначення потреб команди;
- організовувати заходи з командоутворення (тренінги, проєкти, ігри);
- використовувати методи розвитку комунікаційних систем;
- організовувати ефективний комунікаційний процес у ЗПО й міжособистісних відносинах;
- здійснювати ефективну комунікацію з дотриманням принципів комунікаційної етики та культури спілкування.

Установки щодо:

- використання передового досвіду щодо створення сучасного ділового корпоративізму;
- використання передового досвіду щодо створення сучасного ділового іміджу;
- усвідомлення ролі комунікації як фундаментальної складової ефективної організаційної діяльності;
- важливості діагностики для створення ефективної команди;
- розуміння цінності командоутворення як способу розвитку соціальних і громадянських навичок учнів;
- опанування сучасних інструментів комунікації.

Модуль 2. «Сучасні підходи до освітніх вимірювань позашкільної діяльності в умовах реформування освіти».

Тема 2.1. Види інформаційних ресурсів: використання ШІ в освітньому процесі.

Поняття та класифікація інформаційних ресурсів в освіті. Поняття штучного інтелекту (ШІ) та його роль у цифровій трансформації освіти. Види інструментів на базі ШІ, що застосовуються в освітньому процес. Етичні аспекти, безпека даних та авторське право під час використання ШІ. Приклади використання ШІ в роботі закладів позашкільної освіти (управлінські рішення, комунікація, персоналізоване навчання).

Тема 2.2. Основи фінансового менеджменту. Фінансова система закладу освіти.

Загальні питання фінансування закладів освіти. Сутність фінансового менеджмент, його мета, завдання та функції. Складові фінансового менеджменту. Фінансова система закладу позашкільної освіти, її структура й елементи. Мета та завдання управління фінансами ЗПО.

Тема 2.3. Підсумкова конференція «Упровадження проєктної діяльності в практику закладу позашкільної освіти».

Узагальнення досвіду й результатів упровадження проєктної діяльності в освітній процес ЗПО. Ефективні моделі та форми проєктної діяльності, презентація успішних практик, акцент на розвиток ключових компетентностей здобувачів освіти через участь у проєктах. Перспективи подальшого вдосконалення цієї роботи в умовах змін та викликів сьогодення.

Очікувані результати охоплюють:

Знання та розуміння:

- типів інформаційних ресурсів і можливості їх застосування в управлінні та освітній діяльності;
- принципів роботи інструментів на основі ШІ, їх переваги й обмеження.
- фінансового менеджменту та фінансової системи закладу освіти;
- ефективних моделей і форм проєктної діяльності;
- особливостей процесу формування ключових компетентностей здобувачів освіти через проєкту діяльність.

Уміння та навички:

- добирати й ефективно використовувати ШІ-інструменти для розв’язання педагогічних завдань;
- організовувати безпечне та етичне використання ШІ в закладі позашкільної освіти;
- визначати мету, завдання, функції фінансового менеджменту закладу позашкільної освіти;
- будувати модель фінансової системи закладу позашкільної освіти;
- організовувати успішну проєктну діяльність;
- презентувати досвід упровадження проєктної діяльності в освітній процес ЗПО.

Установки щодо:

- упровадження інновацій для підвищення ефективності освітнього процесу;
- особистісного та професійного розвитку;
- професійного самовдосконалення;
- професійного саморозвитку та самовдосконалення;
- зацікавленості в розвитку закладу позашкільної освіти;
- розуміння власної індивідуальної відповідальності;
- усвідомлення значення проєктної діяльності як інноваційної форми організації освітнього процесу в позашкільній освіті;
- сприяння професійному зростанню педагогів через обмін досвідом і впровадження кращих практик проєктної діяльності.

Рекомендовані джерела:

1. Арато Ф. Наскрізні компетентності для демократії : 60 вправ для розвитку та оцінювання ставлень, умінь і знань [Електронний ресурс] / Ф. Арато, Й. Губер, П. Момпуа-Гайяр, І. Лазар. – Вид. 2-е., Рада Європи : Серія Песталоцці. – 2019. – № 4. – 333 с. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
2. Борисенко Ю. Ціннісні аспекти супервізії в освіті [Електронний ресурс] : матеріали. – К. : УІРО, 2024. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 03.07.2025).
3. Вербицька П. В. Методика формування громадянської компетентності в учнів основної школи: навч.-метод. посіб. / П. В. Вербицька. – Тернопіль : Астон, 2018. – 156 с.
4. Гриценчук О. Використання штучного інтелекту в освіті : тенденції та перспективи в Україні та за кордоном [Електронний ресурс] / О. Гриценчук // Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття». – 2024. – Вип. 10. – С. 152–160. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
5. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 21.09.2019 № 800 / Кабінет Міністрів України. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 03.07.2025).
6. Комунікативний менеджмент [Електронний ресурс] : навч. посіб. / С. В. Панченко, О. В. Дикань, О. В. Громова та ін. – Харків : УкрДУЗТ, 2024. – 184 с., рис. 24, табл. 6. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
7. Комунікативний менеджмент як складова прийняття ефективних управлінських рішень [Електронний ресурс] / Н. Баган, Ю. Вакуленко, А. Коваленко, В. Дерев'янко // Development Service Industry Management. – 2025. – № 1. – С. 15–20. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
8. Коновалова О. В. SWOT-аналіз як основний інструмент стратегічного управління, його переваги і недоліки [Електронний ресурс] / О. В. Коновалова, Т. Андрущакевич. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
9. Міщенко Н. Проєктні технології – перспективний шлях виховання молоді у позашкільному закладі (з досвіду роботи Бердянської станції юннатів Запорізької області) [Електронний ресурс] / Н. Міщенко, М. Гриценко // Рідна школа. – 2010. – № 10. – С. 37–38. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
10. Планування індивідуальної траєкторії : розвитку педагогічних працівників [Електронний ресурс] : брошура до Типової програми підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників центрів професійного розвитку педагогічних працівників. – Київ : УІРО, 2023. –12 с. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 03.07.2025).
11. Про затвердження Положення про педагогічну інтернатуру [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 06.09.2021 № 882 / Міністерство освіти і науки України. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення :

03.07.2025).
12. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо набуття (удосконалення) компетентностей із здійснення наставницької діяльності [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.05.2023 № 516 / Міністерств освіти і науки України. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 03.07.2025).
13. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.05.2025 № 2145-VIII ; станом на 01.06.2025 / Верховна Рада України. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 03.07.2025).
14. Пулинець М. А. Від гри до успіху : проєктна діяльність як ключ до творчого розвитку вихованців позашкільної освіти [Електронний ресурс] / М. А. Пулинець. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
15. Романовський О. Г. Професійно-етичні засади педагогічної діяльності [Електронний ресурс] : текст лекцій / О. Г. Романовський, Л. М. Грень, Н. В. Середа. – Харків : НТУ ХПІ, 2020. – 148 с. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
16. Середа І. В. Педагогічна деонтологія, риторика та культура мовлення : навч.-метод. посіб. / І. В. Середа. – Миколаїв : Іліон, 2020. – 184 с.
17. Смірнова О. О. Методичні основи проєктної діяльності у закладі позашкільної мистецької освіти [Електронний ресурс] / О. О. Смірнова // Освітній простір України. – 2020. – № 18. – С. 120–126. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
18. Стамбульська Х. Корпоративна культура: сутність, типи та роль у розвитку організації [Електронний ресурс] / Х. Стамбульська, Х. С. Передало // Ефективна економіка. – 2022. – № 1. – 9 с. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
19. Степанова-Камиш А. Для чого вчителям SWOT аналіз і як його робити [Електронний ресурс] / А. Степанова-Камиш. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
20. Федосова А. О. Особливості розробки стратегії закладу освіти як умова його становлення в сучасних умовах [Електронний ресурс] / А. О. Федосова // Вересень. – Миколаїв : МОІППО, 2019. – Т. 2. – № 3–4.(82–83). – С. 53–59. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).
21. Штучний інтелект в освіті : відповідальне ставлення [Електронний ресурс] : бібліографічний покажчик / уклад. О. Найдьонова ; Центральноукраїн. нац. техн. ун-т. – Кропивницький : ЦНТУ, 2023. – 11 с. – Електрон. текст. дан. – Режим доступу : Покликання на ресурс (дата звернення : 04.07.2025).